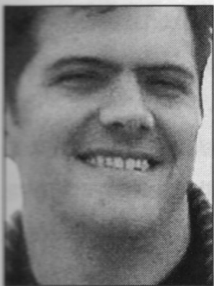

Spelling

De spelling van 'overhijt'. Wie moet

GERT MEESTERS

Bij de vorige spellingwijziging heeft de overheid steken laten vallen. Mag ze zich nog wel met de spelling bemoeien en wat is het eventuele alternatief?

Spellingmoe

Zeven jaar geleden schreef ik al in dit blad dat Nederlanders en Vlamingen spellingmoe waren. Dat gevoel is ondertussen zeker niet verdwenen. Het werd grotendeels veroorzaakt door de laatste spellingwijziging. Louter het feit dat de spelling aangepast werd, zorgde bij menig taalgebruiker al voor een mengeling van onzekerheid en weerstand. Maar vooral de manier waarop de spelling aangepast werd, zorgde voor ongenoegen. In de ogen van velen was de spellingwijziging knoeiwerk, zowel op het niveau van de regels als op het niveau van de uitwerking. De instanties die voor de nieuwe spelling hadden gezorgd, werden met de vinger gewezen: de Taaladviescommissie, het Instituut voor Nederlandse Lexicologie voor de uitwerking enerzijds en de Nederlandse Taalunie en de bevoegde ministers voor de eindverantwoordelijkheid anderzijds. Kortom: volgens vele taalgebruikers had de overheid haar job niet goed gedaan. Zelfs de felste verdedigers van de spellingwijzi-

ging van 1995 zullen ondertussen toegeven dat er toen dingen fout gelopen zijn.

De situatie in het Duitse taalgebied is overigens tot op zekere hoogte vergelijkbaar met de situatie in het onze. Ook daar is ongeveer tien jaar geleden een spellingwijziging aangekondigd, die – net zoals bij ons – voornamelijk over details gaat. Ook daar hadden de taalgebruikers geen zin in de veranderingen. De invoering zit er – nu de invoering definitief zou moeten worden – gruwelijk vast op het niveau van de deelstaten. De bevoegdheid over spelling in het onderwijs is er geen nationale kwestie meer, maar een kwestie van elke deelstaat afzonderlijk. Daardoor is het niet ondenkbaar dat er binnenkort andere spellingen worden aangeleerd naar gelang van de deelstaat waarin de leerling school loopt. Sommige mensen zouden uit het Duitse voorbeeld kunnen afleiden dat de overheid in deze tijd de spelling niet meer efficiënt kán beregelen, dat spellingbeleid door de overheid haast per definitie fout móet aflopen.

Op de kritiek zijn drie reacties van de overheid mogelijk. De eerste optie is om de spelling volledig vrij te laten. In het tweede scenario laat de overheid de beregeling van spelling over aan anderen. De derde optie is om het huiswerk zelf over te doen. In wat volgt probeer ik de voor- en de nadelen van de drie opties te bekijken.

2005

bepalen hoe we schrijven?

Vrijheid blijheid?

De spelling helemaal vrij laten is een utopie die vooral door taalkundigen en professionele taalgebruikers gekoesterd wordt. De meeste andere taalgebruikers willen immers wél een houvast. Soms maken voorstanders van de volledige vrijheid de analogie met bijvoorbeeld de woordbetekenis of de uitspraak, die ook niet van bovenaf vastgelegd worden. Ze vergeten dat spelling iets fundamenteel anders is dan uitspraak of woordbetekenis. De taal ontwikkelt zich vanzelf, door sociale interactie. We leren ze min of meer onbewust. Uitspraak en woordbetekenis maken onlosmakelijk deel uit van die taal. Normering over uitspraak of betekenis gebeurt wel, maar gewoonlijk achteraf: omdat een bepaalde uitspraak of betekenis sociaal niet geaccepteerd wordt, wordt ze ook in een naslagwerk afgekeurd. Spelling is een bijproduct van de taal. Een taal heeft altijd een zekere uitspraak of woordbetekenissen, maar heeft niet noodzakelijk een noteringssysteem. Spelling is een afspraak die bewust en zo rationeel mogelijk moet worden gemaakt. Eigenlijk zouden we dus kunnen afspreken om de spelling zo eenvoudig mogelijk te houden, maar omdat we al eeuwenlang onze taal opschrijven en traditie het soms wint van eenvoud en didactiek, sleept onze spelling een ingewikkelde erfenis mee die belet dat we ineens een grondige vereenvoudiging doorvoeren.

praktijk en trekken ook nog eens de aandacht op de spelling, terwijl de betekenis van de tekst voorop zou moeten staan. De afwijzende reacties van gewone taalgebruikers op variërende spellingen blijkt bijvoorbeeld duidelijk als publicaties een andere dan de officiële spelling gaan hanteren. Het Leuvense studentenblad Veto heeft sinds zijn ontstaan in 1974 tot in 2002 diverse iets meer fonologische spellingen gebruikt. Een belangrijk deel van de lezersreacties die het blad in die jaren kreeg, was gericht op de spelling, terwijl dat natuurlijk niet de bedoeling was. Spelling zou zich moeten schikken naar het algemene communicatiebeginsel dat je de aandacht alleen op de vorm vestigt als dat voor je boodschap een belangrijke meerwaarde oplevert. Voor de meeste publicaties die totnogtoe zo'n afwijkende spelling hanteerden, bleek na verloop van tijd dat te veel aandacht van de lezer naar de afwijkende spelling uitging.

Een eenvormige spelling heeft ook praktische voordelen: ze maakt het eenvoudiger om iets digitaal op te zoeken. Omdat een computer zelf nog niet zo goed kan raden welke andere spellingen je zou kunnen bedoelen, moet je in zoekprogramma's of op zoeksites op internet anders je zoekwoorden in verschillende mogelijke spellingen opgeven.

Taalkundigen, woordenboekmakers of schrijvers?

In tegenstelling tot uitspraak is spelling dus in principe eenvoudig van bovenaf te reguleren en de gebruikers verwachten dat ook. Ze vinden verschillende spellingbeelden maar verwarrend. Afwijkende spellingen laten hen twijfelen over hun eigen schrijf-

De tweede optie voor de overheid zou kunnen zijn om de hetaardappel door te schuiven naar iemand anders. De spelling wordt wel vastgelegd, maar in plaats van de Nederlandse

Taalunie doen anderen dat. In zekere mate gebeurt dat nu al, omdat de spelling meestal niet alleen door politici en ambtenaren wordt bekostigd, maar ook in belangrijke mate door taalkundigen. Voorstanders van deze tweede optie zijn in elk geval niet te spreken over de invloed van politici en ambtenaren, die ze verantwoordelijk houden voor inconsequenties en overdreven veranderingslust. Ook taalkundigen delen in de klappen. De publieke opinie waardeert hun eventuele kennis van zaken nauwelijks en wrijft hun te veel veranderingsjiver aan. Men vergeet daarbij echter weleens dat die taalkundigen veelal een vrij goed omliggende opdracht krijgen: de krijtlijnen van de wijzigingen staan vooraf vast. Maar goed, het is wellicht juist dat een gemiddelde taalkundige veel minder problemen heeft met een radicale verandering van het spellingbeeld dan andere taalgebruikers. Voorstanders van deze tweede optie vertrouwen daarom niet op taalkundigen om de spelling te beregelen. Meestal wordt daarvoor ofwel naar woordenboekmakers ofwel naar schrijvers gekeken. Beide groepen lijken me vooral nadelen te hebben.

Woordenboekmakers dienen vooral commerciële belangen; dat hebben we tien jaar geleden duidelijk kunnen ervaren. Toen heeft de wedloop om toch maar gelijktijdig met de nieuwe spelling op de markt te komen, geleid tot een afwijkende spelling van Van Dale. Zo'n scenario zou zich ongetwijfeld herhalen als de spelling zou worden toevertrouwd aan één toonaangevende woordenboekmaker. Zelfs als een samenwerking tussen woordenboekmakers mogelijk zou zijn, zou het geen goede zaak zijn voor de spelling. Juist door de commerciële ingesteldheid heeft een woordenboekmaker er belang bij dat de spelling af en toe weer eens verandert. Dan kan de tanende woordenboekverkoop tijdelijk opgekrikt worden. Bedrijven

woulden wellicht ook niet geneigd zijn om bijvoorbeeld een woordenlijst gratis ter beschikking te stellen via het internet, wat de overheid eventueel wel zou kunnen doen.

Sommigen koesteren de gedachte dat literaire schrijvers de spelling zouden moeten bepalen. Wellicht vanuit het romantische idee dat wie de mooiste zinnen kan maken, ook de mooiste schrijfwijze kan verzinnen. Ieder die weleens een manuscript onder ogen heeft gehad, begrijpt echter dat een fraaie taalbeheersing en een vlekkeloze spelling zeker niet hand in hand gaan. Schrijvers zijn vaak lamentabele spellers. De formele puntjes op de i komen veelal van de uitgevers. Mij lijkt bovendien dat literaire schrijvers, zoals veel professionele schrijvers, te sterk vasthangen aan het traditionele schriftbeeld van de woorden en geen oog hebben voor de consequentie van het geheel. Wie de huidige spelling te allen prijze wil behouden, is daar misschien blij mee, maar een haast permanente blokkering van de spelling is misschien toch ook geen goed idee.

Kortom, het lijkt handig om iemand anders dan de overheid met de spelling op te zadelen, maar er is geen goede categorie van slachtoffers beschikbaar. Uiteraard zijn er wel taalkundigen, schrijvers of woordenboekmakers te vinden die het er individueel niet slecht vanaf zouden brengen, maar in hun geheel lijken ze als spellingbepaler geen haar beter dan de overheid.

Scheidsrechter

De derde en laatste optie is dus dat de overheid haar huiswerk beter overdoet. Na het debacle van 1995 en

wat vreemde en laattijdige bijsturing van 2005 is het vertrouwen in de Nederlandse Taalunie als spellingbe-
regelende instantie wellicht niet tot enorme hoogte
geklimmen, maar dat betekent niet dat het onmogelijk is om een duurzame beregeling onder overheids-
vleugels te verkrijgen. Het impliceert alleen dat de
Nederlandse Taalunie voldoende afstand kan nemen
van politici en van bedrijven, maar ook van een amb-
tenarenaanpak zonder voeling met de realiteit. Door
voldoende oog te hebben voor wat taalgebruikers en
taalspecialisten willen, zou de Taalunie een onafhankelijke
scheidsrechter kunnen worden. Ministers en
parlementairen zouden dan voldoende vertrouwen in
de Nederlandse Taalunie moeten hebben om niet op
de uitgewerkte voorstellen te beknibbelen. De situatie
is wellicht te vergelijken met de verfonding van de
culturele subsidies: als de politiek specialisten aanstelt
om zich met een bepaalde materie bezig te houden,
gaat het niet op om het advies van de specialisten met
een pennentrek in de war te sturen en hen daarna met
de vinger te wijzen. Het is een bekende – maar moei-
lijk te verifiëren – anekdote dat we de uitzonderlijke
spelling van maneschijn en Onze-Lieve-Vrouwetoren
aan opmerkingen van politici te danken hebben.

Als de Taalunie zich voldoende onafhankelijk opstelde
van uitgevers als SdU, dan zou ze ook haar publieke
functie op een hoger niveau kunnen tillen door zelf
een uitgebreide woordenlijst gratis ter beschikking te
stellen via haar website, zoals nu al met de lijst van
aardrijkskundige namen gebeurt. Zo zou ze bijvoor-
beeld jaarlijks nieuwe woorden kunnen toevoegen als
dat nodig zou blijken, zonder dat ijverige taalgebru-
ikers zich te vaak verplicht voelen om nieuwe naslag-
werken in huis te halen. Van een overheidsinstantie
verwacht je goede (gratis) dienstverlening en geen
hand- en spandiensten aan de uitgeverwereld.

De spelling is in se bijzonder onbelangrijk, maar raakt
haast elke taalgebruiker emotioneel. Ze ligt dus te
gevoelig om ze zonder overleg of grote publieke steun
te veranderen. Als er een groot publiek draagvlak was
voor de huidige beregeling, dan was het eenvoudig.
Dan zou de Taalunie kunnen afzien van de tienjaar-
lijkse herziening en nieuwe woorden gewoon aan een
woordenlijst toevoegen zodra ze veel gebruikt worden.
Want in plaats van regelmatige kleine veranderinkjes
heeft de taalgebruiker behoefte aan rust. Zodat hij
zonder dat hij zich ervan bewust is, de spelling al
lezend en schrijvend vanzelf onder de knie krijgt. Je
kan niet zeggen dat de overheid op dit moment prima
bezig is met die kleine tienjaarlijkse herzieningen,
maar ik heb in dit artikel betoogd dat ook van andere
mogelijke spellingberegelaars niet veel goeds verwacht
kan worden. Als volkomen neutrale en volksvertegen-
woordigende instantie is de overheid nu eenmaal het
best geplaatst om het spellingbeleid te bepalen. Maar
ze moet het wel goed doen.

*Gert Meesters werkt als lector Nederlands aan de univer-
siteit van Luik.*

<http://www.nl.ulg.ac.be/personeel/gertmeesters.html>

e-mail: gert.meesters@ulg.ac.be

Naschrift van de redactie: De Taalunie stelt de
nieuwe *Woordenlijst* online ter beschikking op
haar website: www.taalunieversum.org